
Ramon Ferrer i Tolrà.

La historiografia de la guerra napoleònica

Benet Oliva i Ricós*

El prevere Ramon Ferrer és el gran cronista de la guerra napoleònica a Catalunya. Les seves obres constitueixen una excel·lent font de dades sobre la guerra a molts indrets del Principat, imprescindible per a qualsevol estudiós del conflicte, especialment per a conèixer aspectes concrets del seu vessant quotidià. Dia rere dia, anà anotant el més important del que succeïa i recopilà dades d'arreu, cosa que donà com a resultat *Barcelona cautiva*, un extens dietari en set volums, a més d'altres obres no tan rellevants sobre la guerra i els sentiments que generà.

Les primeres dades biogràfiques sobre Ramon Ferrer les trobem a les *Memorias para formar un Diccionario crítico de escritores catalanes* de Fèlix Torres Amat, de 1836. També aportà noves dades Antoni Elías de Molins en el seu *Diccionario biográfico y bibliográfico*, editat el 1889. Antoni de Bofarull en la seva *Historia Crítica de la Guerra de la Independencia de Cataluña*, publicada el 1876, assenyala el valor documental de la seva obra i posa com a exemple com la primera obra general publicada d'aquesta guerra, la *Historia del Levantamiento, Guerra y Revolución de España, por el conde de Toreno*, es basà, pel que fa al Principat, en els treballs de Ferrer publicats; o també la història d'aquesta guerra a Catalunya publicada per Adolf Blanch, el 1861. Joan Mercader dedicà la seva tesi doctoral a una actualització de l'obra de Ferrer. Ja més recentment, Antoni Simon n'aportà una visió historiogràfica al seu *Diccionari d'Historiografia Catalana*, editat el 2003. L'any 2010, en el context del bicentenari i amb motiu d'una nova lectura sobre la guerra napoleònica des del Maresme, tant l'arxivera Rosa Almuzara com jo mateix hem aportat nous elements, a més de redescobrir les arrels vilassarenques de Ferrer.¹ Finalment, Antoni Moliner acaba de publicar el treball *La Guerra del Francès a Catalunya segons el diari de Raimon Ferrer*, que inclou una transcripció completa de *Barcelona cautiva*.²

Abans que res, un matís sobre el seu nom original. Pels seus escrits, se'l coneix com a Raimon Ferrer, però, realment, en tota la documentació familiar consta com a Ramon. Per exemple, en el seu testament signa com a Ramon, però en una sol·licitud en castellà de 1797 signa Raymundo. Com que aquesta comunicació es basa en fonts familiars, l'anomenaré com ho feia el seu entorn familiar. Probablement, l'origen del sobrevingut Raimon calgui buscar-lo en una traducció posterior del llatí Raimundus.

Què em va dur a Ramon Ferrer? Fa anys, recopilant dades per a una recerca sobre el Vilassar vuitcentista, vaig trobar una referència que em va intrigar: Ramon Ferrer, a la

* Historiador.

1. DDAA, *Noves lectures de la Guerra Napoleònica des del Maresme*, Vilassar de Dalt, Museu Arxiu Municipal, 2010.
2. Antoni MOLINER I PRADA, *La Guerra del Francès a Catalunya segons el diari de Raimon Ferrer*, Bellaterra, UAB, 2010.

seva *Idea de la fidelidad de Barcelona...* explica com estava vivint a Vilassar.³ A quina família vilassarenca corresponia aquella referència? Amb motiu del segon centenari de la guerra, he tornat a Ramon Ferrer i he aconseguit aclarir el dubte. La seva mare era Margarida Tolrà, descendent dels Tolrà, una antiga nissaga de pagesos del veïnat del Sant Crist, dins de la vall de Cabrils.⁴

Els Tolrà de la vall de Cabrils

Els Tolrà no eren uns pagesos més, sotmesos a la jurisdicció dels senyors dels castells de Sant Vicenç o Burriac i de Vilassar. Per un precari o nou establiment signat el 1308, els Tolrà eren els batlles senyorials a la vall de Cabrils:

A Bernat Tolrà de Vilassar lo mas Tolrà y la Batllia sua de Cabrils, axí com los antecessors de dit Tolrà havian possehit dit mas y Batllia...

Com a compensació, no pagaven agrari. Aquesta circumstància els permeté una acumulació patrimonial que els situà entre els pagesos benestants de la contrada.⁵

Aquesta bona posició es comprova amb la confessió de 1354, dins del capbreu dels nous senyors del castell. El cap de casa, Bernat Tolrà, declara el mas Tolrà i la seva quintana, a més d'una dotzena de peces de terra i la batllia de Cabrils. En la confessió de 1565 es manté el patrimoni amb unes quantes peces més, que ja voregen la vintena.⁶ Al llarg dels segles també afegiren al patrimoni familiar un conjunt de beneficis eclesiàstics, que amb el temps s'anaren devaluant i que fusionaren el 1808: el de Santa Magdalena, fundat per una branca lateral, a Teià, el 1428; el del Roser i Sants Antoni Abat i de Pàdua, fundat pel passamaner Antoni Tolrà, el 1625, a la parròquia de Vilassar; i el de la Santa Creu, Santa Elena i Sant Jaume el Major, fundat pels Avellà a l'església de Cabrils.⁷

La història d'aquesta nissaga és una successió d'enllaços amb d'altres de principals de pagesos benestants de les rodalies, fins arribar al matrimoni que celebraren l'any

-
3. «En 1812, habiendo yo ido por dos o tres dias a Vilasar, comparecieron la segunda noche más de 1.500 franceses que salieron de Barcelona para exigir la contribución que rehusaban pagar. A las dos de aquella ciñeron el pueblo, y pasando inmediatamente a las casas de los propietarios y colonos pudientes, los conducian a la rectoria, para desde allí deportar-los a Barcelona, cometiendo en el acto las tropelias del estilo. Al oír la confusión de gritos y de llantos salté inmediatamente de la cama, y vi a mi sobrino (joven de unos 24 años) que cogido del brazo por un soldado le amenazaba con el sable desnudo. Acerquéme a él, y hablándole en francés me contesto en catalán, con lo que conocí era de la *Brivalla*. Mirome de hito a hito, y díxome: No es Vm. nuestro rector de San Justo de Barcelona? Vicario contexté, a lo que respondió: No tema, como realmente nada hizo, e impidió la entrada a la demás tropa. Al avocarme con el comandante francés que estaba en la Rectoria, ví a otros compañeros del primero, los quales me protestaron lo mismo que aquel, esto es, que me librarian en do quiera me encontraran. Acordábanse los infelices de las veces que me veían en la cárcel, y aún más de alguna limosnita que caía.» (Raymundo FERRER, *Idea de la fidelidad de Barcelona durante su cautiverio a su adorado rey el Sr. Dn. Fernando VIII tambien cautivo*, Barcelona, Agustín Roca, 1814, pàg. 72-73, nota).
 4. No confondre amb el clergue Raimon Ferrer i Umbert, nat a Sant Martí de Provençals, beneficiat de Sant Honorat a l'església parroquial d'Albons. Obtingué el diaconat el 1796. (*ADB* (Arxiu Diocesà de Barcelona), *Registra ordinatorum*, caixes 58 i 58 bis).
 5. *BC* (Biblioteca de Catalunya), Arxiu patrimonial dels marquesos de Moja, lligall 269, «Memorial de testimonis del plet de la batllia de sac»; núm. 243, 1.308, Precari; núm. 268, 1.565, «Confessió d'E. Tolrà del mas Tolrà i la batllia de sac de Cabrils». Està transcrit a *ACA* (Arxiu de la Corona d'Aragó), Fons de protocols de Mataró (PM), notari Antoni Torras i Mataró, Mataró, 14-XI-1794.
 6. *AHA* (Arxiu Històric d'Argentona), Capbreus dels segles XIV i XV (buidatge fet per Maria Josep Castillo Ezquerria).
 7. *APSG-VD* (Arxiu de la Parròquia de Sant Genís-Vilassar de Dalt), Manual 105, Unió dels tres beneficis dels Tolrà i Avellà. *AHPB* (Arxiu Històric de Protocols de Barcelona), sig. 587/8, Antoni Seguí, *IX prothocollum*, f. 722r-747v, 12-XII-1625, Creació de benefici a Tolrà. *ACB* (Arxiu de la Catedral de Barcelona), *Speculum Officialatus*, f. 206, 1428, Creació de benefici a Tolrà.

1707, quan l'hereu Francesc Tolrà signà capítols matrimonials amb Margarida Lledó i Pons i Arenas, d'una nissaga de pagesos de Cardedeu.⁸ Aquesta parella tingueren fins a nou fills, l'últim dels quals fou Francesc Tolrà i Lledó, que va néixer el 1710, avi de Ramon Ferrer.⁹

Francesc Tolrà i Lledó, l'ascens d'un menestral fadristerne en la ciutat setcentista

La seva microhistòria personal és un bon exemple de fins a quin punt va funcionar "l'ascensor social" durant el set-cents, clau de l'estabilitat relativa de la Catalunya de l'època. Malgrat no ser l'hereu, a la seva mort deixà el negoci i el patrimoni acumulat més important d'entre tots els seus familiars. Veiem-ho amb detall, ja que és la clau d'aquesta història. Gràcies als contactes socials que la família mantenia a Barcelona, Francesc començà com a aprenent de barreter. El 1741, signà capítols matrimonials amb Arcàngela Giró i Quer, filla d'uns pagesos de Vic establerts a ciutat. La casa i negoci es trobava al carrer de la Vidrieria i la seva parròquia era la de Santa Maria del Mar. Amb la seva empremta, van anar entrant en la fabricació de barrets diversos membres de la família Tolrà: el seu germà Francesc i el seu fill Francesc (coexistiren tres Francesc Tolrà barreterers alhora!), el cunyat Joan Giró, el nebot Ramon Tolrà i Casas...¹⁰ Amb tot, no creiem que aquesta irrupció fos fàcil. Com a mostra, el conflicte generat l'any 1760 per la concessió venuda i sense examen del títol de mestre barreter a Francesc Tolrà per finançar l'aportació del gremi a les despeses de la visita del rei al Principat. En intentar obrir botiga pròpia, altres mestres protestaren, però ell replicà que la concessió era vàlida, ja que abans havia sigut «mancebo sombrerero».¹¹

Però Francesc no es limità a fer barrets, sinó que entrà a fons en la seva comercialització, fins impulsar un profitós comerç colonial que li permeté d'acumular un notable patrimoni. Hem localitzat una munió de dades que confirmen aquesta creixent activitat: per exemple, pel gener de 1787 naufragava un vaixell a la badia de Càdis i perdia, entre d'altres, una partida de barrets «els quals s'emportaren per negociar-los a la Amèrica».¹² En el seu inventari post mortem de 1783, podem llegir diverses partides:¹³

349. Ítem, deu Pau Janés cent sexanta tres lliuras que lo difunt li entregà a partir ganància per lo viatge havia de fer a la Amèrica, com apar de Vale que li firmà; a vint y hu Setembre de mil setcents setanta set.

350. Ítem, dehuen Pare y fill Vergés doscentas vint lliuras tretse sous, valor de un caxó de sombreros que los entregà per a vendre, y a partir ganància en lo

8. *APSG-VD*, Matrimonis I, f. 339, 1-III-1707, F. Tolrà - M. Lledó.

9. *APSG-VD*, baptismes 3 i 4, *passim*.

10. *ACB*, Esposalles 133, f. 43r, 21-XII-1741, F. Tolrà-A. Giró; Esposalles 140, f. 14r, 22-VI-1753, R. Tolrà-R. Traveria i Verigol; Esposalles 146, f. 35r, 10-IX-1765, J. Giró i Quer, sombrerer-I. Aymerich. *ADB*, Parròquia de Santa Maria del Mar, Expedients matrimonials 1741, núm. 194, 8-XII-1741, F. Tolrà-A. Giró; Expedients matrimonials 1751, núm. 211, 9-XII-1751, F. Tolrà-M. Masferrer. *AHPB*, sig. 1.036/29, Josep Ponsico, VII manual de pactes i altres, f. 224r-225r, 24-II-1786, F. Tolrà i Masferrer-J. Casas i Giró. *ACA-PM*, 1582, Miquel Vila, Manual 1758-1759, f. 282r-283r, 25-X-1758, transferència casa Graupera.

11. *AHPB*, sig. 1.036/23. Josep Ponsico, I manual de pactes i altres, f. 97r-98v, 15-I-1760, requeriment.

12. *AHPB*, sig. 1.036/6, Josep Ponsico, Manual 1768-1769, f. 9v-10r, 19-I-1768, època dels comissionistes dels carregaments.

13. *AHPB*, sig. 1.036/28, Josep Ponsico, VI manual de pactes i altres, f. 449v-467r, 15-XII-1783, inventari *post mortem* de F. Tolrà.

viatge havia de fer en la Amèrica, apar de Vale que li firmaren; en tretse Novembre de mil setcents setanta set.

351. Item deu Tomàs Rius y Sans tres centas quaranta set lliuras, valor de una caixa de sombreros que li entregà per a vendre-los en las Islas de Barlovento, baix la comissió de nou per cent, apar de Vale que li firmà; en trenta hu Mars de mil setcents vuytanta.

També féu inversions en parçons de vaixells: de 1763, «un trentadosé en lo Llandro Nostra Senyora del Carme y Sant Serafí del Patró Joseph Anton Reventós de Sitges»; de 1775, «un setzé, y per ell en vuytcentes trenta quatre lliuras, tres sous y tres diners, en la Barca nomenada Santa Anna del Patró Isidro Fabregas». La relació de les inversions resulta impressionant: canvis marítims, vales, censals, accions de la Real Companyia de Comerç, deutes pendants (alguns incobrables)...

Mentrestant, els beneficis del seu negoci li permeteren d'anar adquirint un notable patrimoni: a Barcelona, la casa familiar del carrer de la Vidriera i una altra al carrer de Corders. Però és a Vilassar on concentrà les inversions: l'any 1758, els ferrers Graupera subhastaren casa seva i d'altres propietats al carrer del Castell per pagar deutes, i Francesc l'adquirí per tres-centes lliures. Més endavant, completà aquesta propietat amb finques veïnes: l'hort del mas Morot, a l'altra banda del carrer, el 1774, un tros al mateix carrer de mig quartà... Aquí establí la casa familiar (l'actual can Ventura, al carrer d'Àngel Guimerà, número 42). Completà el conjunt amb l'adquisició d'una desena de vinyes d'arreu del terme que superaven les cinquanta quarteres, a més d'algunes peces campes.¹⁴ Aprofitant les dificultats d'altres, completà aquest patrimoni amb adquisicions d'immobles; com el 1774, quan comprà una casa a Sant Genís d'Horta; o amb la venda de diversos censals.¹⁵ Una acumulació rendista que permeté als hereus successors viure com a notables hisendats.

Francesc Tolrà tingué tres filles, la major de les quals, Margarida, heretà el seu patrimoni acumulat. Les tres enllaçaren amb menestrals barcelonins que creixien en els seus negocis. L'hereva Margarida enllaçà amb el perxer barceloní Ramon Ferrer i Fiol. D'aquest matrimoni nasqueren cinc fills, el segon dels quals fou el nostre Ramon Ferrer i Tolrà.¹⁶

Ramon Ferrer i Tolrà, trajectòria vital

Ramon Ferrer nasqué el 1777 a Barcelona. Vers 1795 va iniciar els estudis de Teologia en el Seminari Conciliar del bisbat de Barcelona, instal·lat a l'antic col·legi de Betlem dels jesuïtes. El pla d'estudis incorporava cursos de teologia, retòrica, filosofia i gramàtica, amb un intens programa de treball.¹⁷

14. *ACA-PM*, 1582, Miquel Vila, Manual 1758-1759, f. 281r-283r, 25-X-1758, compra casa Graupera; 1583, Miquel Vila, comú 1760-1761, part 1760, f. 111v-113v, 14-V-1760, revenda vinya a torrent Lladre; 1588, Miquel Vila, *Manuale* 1774-1775, part 1774, f. 205r-206r, 8-X-1774, venda troç de terra campa al carrer del Castell; 1589, Miquel Vila, Comú 1776, f. 84r-v, 16-V-1776, venda vinya a Santjoans; i f. 85r-86v, 13-V-1776, venda peça a Premià...; 1599, Francesc Poy i Comes, Comú 1783-1785, part 1783, f. 4r-6v, 13-XII-1783, acta de possessió dels béns de F. Tolrà.

15. *AHPB*, sig. 1036/10, Josep Ponsico, *Librum* 9, f. 233r-236v, 24-IX-1774, venda casa i hort a Sant Genís d'Horta; sig. 1097/12, Ramon Constansó, 14è. Manual, f. 78r-81v, 23-II-1781, venda de censal de 2.000 lliures. *ACA-PM*, 1593, Miquel Vila, Comú 1782-1783, part 1783, f. 108v-110r, 28-VI-1783, venda de censal de 400 lliures.

16. *ACB*, Esposalles 143, f. 155v, 25-I-1761, R. Ferrer-M. Tolrà. *AHPB*, sig. 1036/33, Josep Ponsico, *Librum prothocollum... ultimorum voluntatum* 1780-1785, f. 48r-50v, 17-X-1780, testament de Ramon Ferrer.

17. Joan BADA I ELIAS, *L'Església de Barcelona en la crisi de l'antic règim (1808-1833)*, Barcelona, Facultat de Teologia de Barcelona - Herder, 1986, pàg. 361 i 366-376.

L'any 1797, morí la seva mare vídua i deixava una casa a Vilassar a cada fill, a prop de la casa familiar que heretava el fill primogènit:

Als fills Ramon i Rosa Ferrer i Tolrà, altres dos cases que tinch a Vilassar, enfront de l'hort del Castell.

O, com llegim a l'inventari *post mortem*:

Altres dos cases també obradas de nou situadas en lo Carrer dit del Castell de dita Parròq^a, y de estas la indicada difunta ne feu llegat ab son últim Codicil a Ramon Ferrer y a Rosa Ferrer, donsellà, son fill y filla.

Una donació feta amb el benentès que a la seva mort la casa passés a l'herència principal, que rebia l'hereu.

La mare també deixà a Ramon un llegat de mil cinc-centes lliures (posades a censal, suposaven una renda anyal de quaranta lliures) i l'usdefruit de «l'habitació del tercer pis de la Casa que possehesc en lo carrer de la Vidrieria d'aquesta ciutat, per lo temps de sa vida natural y no més», a més d'una renda anyal de cent vint-i-cinc lliures si volia ordenar-se «antes de tenir algun títol congruo», però que s'anul·lava si obtenia algun benefici eclesiàstic suficient; a més de quatre-centes lliures a cada fill en el capital que havien invertit a la fàbrica d'indianes d'Esteve Bosch.¹⁸ Sembla evident que Ramon tenia la vida resolta, al marge de la carrera eclesiàstica que escollís.

L'any 1799, quan tenia 23 anys, va quedar vacant una de les places de vicari de Vilassar creades per la concòrdia de 1638 entre el bisbat i la comunitat local. Ramon Ferrer «clérigo, cursando del quarto año de Teología», «hallándose el pretendiente con Casa propia en dicho Vilassar, a más de todo su patrimonio y Casa materna, y siendo sus abuelos hijos y bautizados en dicha Parroquia de San Ginés, en la qual también cuenta el Pretendiente la mayor parte de sus parientes», sol·licità aquesta vacant. Però li fou rebutjada, tot i que el rector informava «pués no pudiendo ser hijo del pueblo [no n'hi havia cap], seria del caso a lo menos fuera un oriundo».¹⁹ Aquest rebuig l'obligà a cercar altres portes que el portaren a fer el singular paper que coneixem.

Finalment, el 7 d'octubre de 1801, ingressà a l'Oratori de Sant Felip Neri. Els oratorians no eren cap orde religiós regular, visitaven als malalts a les seves cases particulars, als hospitals i a les cases de beneficència.

Segons explica Fèlix Torres Amat:

Amabánle quantos llegaban a hablarle: porque hasta en el semblante, metal de voz y demás señales se dejaban entrever luego su encendida caridad y deseo de servir al prójimo.²⁰

Per febrer de 1802, com a «acólito de la Congregación del Oratorio», s'adreçava al bisbe de Barcelona:

Habiendo obtenido el permiso de V. S. Illma. con decreto de 15 del corriente Mes [febrer] para fundar el Patrimonio con cuyo título pueda ser promovido a los

18. *AHPB*, sig. 1142/38, Francesc Portell, IV Testaments, inventaris i altres 1796-1797, f. 385r-386v, 29-VIII-1797, codicil; i f. 501v-510v, 23-XII-1797, inventari *post mortem*.

19. *ADB*, caixa 783, doc. núm. 60, sol·licitud 21-X-1799; i informes del rector de Vilassar de 22 i 26-X-1799.

20. Josep de Calassanç LAPLANA, *L'Oratori de Sant Felip Neri de Barcelona i el seu patrimoni artístic i monumental*, Barcelona, Abadia de Montserrat (Biblioteca Abat Oliba, 13), 1978, pàg. 229.

Sagrados Ordenes... habiendo cumplido ya los 24 años de edad... pueda ser promovido al Sagrado Orden del Subdiaconato.

Orde que li fou concedit durant el següent mes de març. Un cop obtingut, sol·licità immediatament pel març el diaconat i tot seguit pel maig el presbiterat.²¹

Ja enmig de la guerra, el 3 de juny de 1809, un fet canviaria la seva vida: amb trenta-dos anys, li tocà d'assistir, com a acompanyant del vicari, als darrers serveis religiosos a cinc dels condemnats a mort «que sufrieron en dicha ciudad baxo la tirania del intruso gobierno, ocho fieles y valientes patriotas dixo en la iglesia de la Real Ciudadela de Barcelona», quatre dels quals li eren coneguts. Es tractava del pare Gallifa i els altres implicats en el complot del dia de l'Ascensió de 1809 contra l'ocupant napoleònic per intentar alliberar Barcelona. Això l'impressionà tant que en va deixar constància en una *Relación de lo ocurrido en la gloriosa muerte que el dia de junio del año 1809 sufrieron en Barcelona baxo la tirania francesa los cinco héroes...*

Després d'esquivar diversos intents de suprimir i dissoldre l'Oratori dins la Barcelona ocupada, el 21 de desembre de 1809 el pare Ramon Ferrer era destinat com a sotsvicari a la parròquia de Sant Just.²² Amb tot, exerciria com a vicari, suposem que en absentar-se el titular, tal com ell mateix explicita en el pròleg de *Barcelona cautiva* («Mi mismo empleo de Vicario de la Parroquial Iglesia de S. Justo y S. Pastor (cuyo oficio ejercia entonces)») o en *Idea de la Fidelidad de Barcelona* («No es Vm. nuestro rector de San Justo de Barcelona? Vicario contexté») o en el seu testament de 1821, que veurem més endavant («Tots los diners que me està debent la Comunitat de Sant Just i Sant Pastor de la present Ciutat, del tems que estiguí per vicari al estar los Francesos en Barcelona».)²³

Quin va ser el seu paper durant la guerra? Tot indica que, a l'igual que la major part del clergat, simpatitzà amb el bàndol patriòtic, però de manera passiva. De fet, va quedar-se a la ciutat ocupada i prestà el corresponent jurament de fidelitat (forçat) pels ocupants (només cal veure la quantitat de papers que recopilà entorn a la justificació d'aquest jurament). Resulta especialment significativa la seva reacció quan, a partir de març de 1810, es declarava autònom el govern de Catalunya i es feien les proclames en català:

Está escrito en catalán sin duda para mejor seducir [...] pero esto es para los Barceloneses lo mismo que dar música a un sordo.²⁴

Destacà especialment en la seva assistència com a vicari als condemnats a mort per l'intent de revolta de 1811. Amb tot, segons explica Antoni Elias de Molins:

El patriotismo del P. Ferrer fue tal que, con peligro de su vida, estuvo iniciado en los secretos de los planes y conspiraciones de los verdaderos españoles, y aceptó el cargo de Vicario de la parroquia de San Justo y Pastor para tener oportunidad de visitar con frecuencia las cárceles Reales y las de Atarazanas, en donde estaban encerrados los entusiastas patricios. Varios peligros corrió, pero supo sondearlos con habilidad, siendo considerado por los franceses como un sacerdote celoso del

21. *ADB, Registra ordinatorum*, caixa 65, s/n, sol·licitud 18-II-1802 i concessió per març de 1802; caixa 66, s/n, 18-III-1802, sol·licitud diaconat; i 19-V-1802, sol·licitud presbiterat.

22. LAPLANA, *L'Oratori...*, pàg. 229.

23. Amb tot, mantenim algun dubte, ja que, per exemple, el 2 de setembre de 1811 era nomenat vicari d'aquesta parròquia el reverent i beneficiat Francisco Volart (*ADB, Registra Gratiarum* 94, f. 122).

24. *Barcelona cautiva*, vol. V, pàg. 230 (vegeu-ne la transcripció publicada a MOLINER, *La Guerra...*).

cumplimiento de su misión, solo en 1814 recayeron sospechas sobre su proceder y en febrero de dicho año fue desterrado.²⁵

Efectivament, fou desterrat, a l'igual que molts altres eclesiàstics que romanien a la ciutat ocupada, llevat de vuit afrancesats. Hem trobat l'ordre d'expulsió entre els seus papers, amb data d'1 de febrer de 1814,²⁶ expulsió que durà uns tres mesos y mig, com deduïm d'alguns escrits seus en què consta explícitament aquesta circumstància.

Amb tot, insistim que no ens consta enlloc, ni en els seus propis escrits de postguerra, cap actuació activa de Ferrer contra els francesos. Sí que, com indica Josep de Calassanç Laplana, «Els oratorians de mitja edat que visqueren els fets de la Barcelona Captiva quedaren fortament marcats i propensos a un integrisme de caire romàntic».²⁷ Així, Ramon Ferrer, durant la immediata postguerra es dedicà a recopilar i narrar els fets de la guerra des d'aquesta òptica.

La seva obra historiogràfica

El seu gran treball són els set volums de la *Barcelona cautiva*. Com ell mateix explica en el pròleg:

Aquí te presento amado lector sencillamente referido quanto pasó en mi Patria Barcelona durante su cautiverio, esto es, desde 13 de Febrero de 1808, hasta el 28 de Mayo de 1814 [...] Yo como testigo perenne de tamañas desgracias, contentábame á los principios de ser mero espectador, notando solo lo mas principal que pasaba, pero viendo que los males se prolongaban mas de lo que creíamos, determiné notarlo diariamente, añadiendo á esta tarea engorrosa, la de recoger cuantos oficios podia pertenecientes a lo mismo. Uno y otro debia procurarlo con tanto tino, como sigilo.

L'obra es caracteritza pel seu apassionat patriotisme antifrancès i la defensa del rei absolut, com ho explica en el pròleg quan explica què vol provar històricament:

Tres grandes verdades: 1. El furor con que las tropas de Napoleón invadieron Cataluña y ocuparon Barcelona. 2. El amor intenso que a pesar de tant opresión ha conservado una y otra a nuestro amado Rey Fernando VII. 3. El favor especialísimo del Cielo hacia nuestra cautiva capital.

També explica quins vincles li permetien d'estar informat:

Mi mismo empleo de Vicario de la Parroquial Iglesia de S. Justo y S. Pastor (cuyo oficio exercia entonces), que daba ocasión á que asistiera á tan fúnebres lances, por ser regularmente las Cárceles Reales y Atarazanas los depósitos de las víctimas, y entrambos en la citada Parroquia, me proporcionó el frecuentar y visitar libremente á las demás que en ellas estaban detenidas. Húbolos de todas clases y estados; Canónigos, Curas-Párrocos, Vicarios, Presbíteros, Religiosos, Comerciantes, Señoras, observándose con todos la misma distinción que con los mas viles

25. Antonio ELIAS DE MOLINS, *Diccionario biográfico y bibliográfico de escritores y artistas catalanes del siglo XIX*, Barcelona, 1889, vol. I, pàg. 593.

26. BUB (Biblioteca de la Universitat de Barcelona), manuscrit 478.

27. LAPLANA, *L'Oratori...*, pàg. 131.

foragidos, á pesar que su delito no era otro que el no haber pagado la contribución, el haber proferido alguna expresión patriótica, ú el ser tenidos por sospechosos.²⁸

El mètode de treball queda igualment ben explícit:

A fin pués de no engañarme ni engañar a los demás en estas y demás noticias de mi Diario, observaba el método siguiente: apuntaba cada día en un papel volante quanto ocurría digno de notarse, averiguaba y preguntaba sobre el particular en los dos ó tres días siguientes, y al 4.º o 5.º lo extendía en mi Diario. No quiero por esto decir que no haya deslizado en algo, y no me hayan vendido alguna vez gato por liebre, y que yo haya hecho recientemente lo mismo.²⁹

També recopilà dades d'arreu: alguns dels informes rebuts es poden consultar al manuscrit 481 de la Biblioteca de la Universitat de Barcelona. Pel que fa als mesos de desterrament:

Libre ya Barcelona de las huestes enemigas en 28 de Mayo de 1814, volví tan de pronto á su maternal seno que aún temblaban los talleres con el estampido del cañon de regocijo, que yo ya me hallaba en mi Parroquia de San Justo. Corrí luego desalado a casa del amigo y fino español a quien habia confiado la prosecución del Diario de Barcelona Cautiva, por lo que miraba á los 110 días que duró mi destierro. Hallélo tan ajustado al método que yo habia observado (pués cumplió con los documentos que le dí en la última noche de mi permanencia), que no hice mas que clasificarlo en donde correspondia para darle junto con los demas quadernos míos la última mano.

Així i tot, inclou els dos mesos següents, un cop ja alliberada la ciutat fins a la gradual normalització:

Para lograr esto con exactitud juzgué que no debia precipitar la publicación, y así en el interín que regresando a nuestra Patria los que tal vez podian instruirme sobre sucesos de la misma o de la Provincia, ocúpeme en continuar el Diario pero con el título de *Barcelona Libre*, pués realmente lo estaba de los que la oprimian. Procuré que aquel abrazara solo el tiempo preciso para que Barcelona se repusiera, sino al estado de magestad y población antigua, á lo menos al de mayor aproximación á los mismos. Por lo tanto solo lo continué en los dos meses de Junio y Julio, porque en dicho espacio habianse ya restablecido los Tribunales y Oficinas, los Frayles y Monjas á sus conventos, y rehabilitado las casas de Comercio en quanto lo permitian las circunstancias. Barcelona parecia la misma, aunque no lo era.³⁰

També deixà inèdits altres manuscrits sobre la ciutat d'un interès historiogràfic molt menor, com *Efemérides barcelonesas* i *Barcelona antigua i moderna*. Es tracta de recopilacions de dades amb les corresponents cites bibliogràfiques, tot i que el repertori

28. *Barcelona cautiva*, vol. I, pròleg, (vegeu-ne la transcripció publicada a MOLINER, *La Guerra...*).

29. *Barcelona cautiva*, vol. I, pàg. 11, (vegeu-ne la transcripció publicada a MOLINER, *La Guerra...*).

30. *Barcelona cautiva*, vol. I, pàg. 12, (vegeu-ne la transcripció publicada a MOLINER, *La Guerra...*).

que utilitza resulta limitat i sense cap esperit crític.³¹ S'han conservat també diversos textos literaris d'escàs interès.³²

Arxiver i bibliotecari

La seva tasca com a bibliotecari destacà també passada la guerra, per exemple amb la catalogació de la *Biblioteca Neriana*, la catalogació dels llibres acumulats a l'Oratori de Sant Felip Neri.³³ Un aspecte completament inèdit és la seva col·laboració en la creació d'una primera i pionera *Biblioteca Catalana* al Seminari Tridentí a finals de 1819 sota la protecció del bisbe Pau de Sitjar i del bibliotecari Fèlix Torres Amat i el doctor Ignasi de Palaudàries. Es conserva entre els seus papers de la Biblioteca Universitària de Barcelona una primera catalogació, datada el 1818 i feta per ell, dels primers llibres que la conformaren. És el catàleg més antic que es coneix, tot i que no ens atrevim a anar més enllà quant a la seva participació en el projecte.³⁴ A més, Ferrer complementà aquest catàleg amb una altra relació dels llibres de la biblioteca de l'Oratori que no figuraven a la *Biblioteca Catalana*: arriben fins a 274 volums i tots junts en sumen 735, una selecció molt representativa de la bibliografia de l'època.

Honors acadèmics

Pel juny de 1816, un cop publicada *Barcelona cautiva*, Ferrer va enviar una col·lecció dels cinc quaderns publicats a Diego Clemencin, diputat liberal a les Corts de Cadis de 1813, a més d'erudit i acadèmic de la Real Academia de la Historia, amb la finalitat de donar divulgació als successos de Barcelona a la resta de l'estat:

Sabiendo que esa Real Academia de la Historia recoge materiales para formar la de la última guerra, he pensado remitir a V.S. estos Quadernos del *Diario de Barcelona cautiva* que voy publicando.

La resposta fou entusiasta i poques setmanes després era nomenat acadèmic. El títol, acompanyat dels estatuts, li fou lliurat pel seu amic Fèlix Torres Amat.³⁵ Així mateix, fou nomenat acadèmic de la barcelonina Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona. Prengué possessió el 4 de juny de 1821, però morí poc després i no va tenir temps d'exercir: no consta cap treball o intervenció seva.³⁶

Efectivament, durant l'epidèmia de pesta groga de 1821, va continuar visitant malalts fins a contagiar-se ell mateix. Prèviament, el 28 de setembre, havia signat el seu testament.³⁷ Dedicà algunes disposicions als seus llibres, per ell el seu millor llegat:

31. BUB, manuscrit 402, *Barcelona antigua y moderna o Diccionario topográfico-histórico de Barcelona*; i manuscrit 567: *Efemérides barcelonesas, o sea Diario histórico de los principales sucesos ocurridos en la ciudad de Barcelona, desde los tiempos muy remotos hasta nuestros días*.

32. BUB, manuscrit 1845, Lligall de papers literaris.

33. BUB, manuscrit 368, *Biblioteca Neriana*; i manuscrit 712, f. 77-87, *Catálogo de los Autores Catalanes, que se hallan en la Biblioteca del Oratorio de San Felipe Neri, de Barcelona*.

34. BUB, manuscrit 712, f. 69-76, *Indice de los libros y quadernos de la Biblioteca Catalana del P. Raymundo Ferrer... Año 1818*.

35. MOLINER, *La Guerra...*, pàg. 27-28.

36. Informació facilitada per Rosa Isern i Serradell, arxivera de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona.

37. AHPB, sig. 1152, Joan Plana Mauran, Manual 1821, f. 277v, 28-IX-1821, entrega de testament; i f. 306r-308r, 23-X-1821, publicació de testament.

Deixo tots los meus llibres a la Congregació de la qual so individuo, disposant que los que's trobian duplicats se venguian, y servesquia lo producte per satisfacer la limosna de las expresadas Missas [...] Que tots los llibres y papers, relatiu a la última guerra de Usurpació, ço és del any 1808 al de 1814 se posian tots en un sol punt peraque puguian ser fàcilment consultats per al que tal vegada acabia la mia obra *Barcelona Cautiva* de la que estich treballant lo seté tomo y tingut que suspendrer per la consternació y dol en que's troba la Ciutat després de haber-se fugat més de 40 mil personas [...] Disposo que lo meu estimat germà lo para Francisco Ferrer de la Concepció escolapio, puga extraurer de la mia Biblioteca, la obra que millor li aparegui, la que podrà retenir durant sa vida natural debent seguida la sua mort, retornar a la Congregació del Oratori.

Quant a les disposicions econòmiques, deixa ben clares quines eren les seves prioritats. Així, destina el que se li deu de l'etapa a Sant Just:

Disposo que tots los diners que me està debent la Comunitat de Sant Just i Sant Pastor de la present Ciutat, del tems que estigui per vicari al estar los Francesos en Barcelona, la mitad sia per sufragi de la mia ànima, y l'altre mitad a favor de la mia caríssima germana Teresa Viñals y Ferrer.

També disposa els seus ingressos:

Disposo que las quaranta y sinch lliuras que me prestaba annualment lo meu germà Vicens Ferrer y Tolrà, y actualment las presta lo meu Nebot Vicens Ferrer y Viñals, procedents del censal creat de mil sincentas lliuras, per la mia llegítima, sian per limosna per pobres la mitad, y l'altre mitad per comprar estampas grosas o xicas per los noys y noyas que venen a Doctrina en nostra Iglesia; del qual inversió cuydarà lo Pare Prepòsit que és, y per tems serà. Igual destino es donarà al capital, si's se volgués lluir.

Quant al conjunt de l'herència restant:

De tots los altres emperò béns meus, mobles e immobles, haguts y per haber, fai e instituesch hereva mia universal a la mia ànima y als Pobres de Jesu-Christ, volen se partegua legalment entre los dos.

Emmalaltí el 18 d'octubre a l'atendre algun malalt a les *Porxades* i morí el 20 d'octubre.

Li vingué la malaltia després de haver confessat un malalt en una porxada ahon se sentí incomedat del ayre, però pensant que seria un constipat; se descobrí ser una febra pútrida que antes de 48 horas lo conduhí a la sepultura.³⁸

38. ACOSFNB (Arxiu de la Congregació de l'Oratori de Sant Felip Neri de Barcelona), caixa 87, *Llibre dels Óbits del que se ha donat eclesiàstica sepultura en la Iglesia del Oratori de Sant Phelip Neri erigit en la Ciutat de Barcelona dins la Parròquia de Sant Jaume y prop la devallada de Santa Eulària* (dada facilitada per Rosa Almuzara).

Repercussió historiogràfica de la seva obra sobre la guerra

La guerra napoleònica està en l'origen de la Catalunya i l'Espanya contemporànies. Qualsevol problemàtica actual té arrels en aquest conflicte i, per tant, la historiografia del període està impregnada d'interpretacions presentistes i esbiaixades i de mites justificatius dels diversos posicionaments ideològics. La *Barcelona cautiva* de Ramon Ferrer n'és un bon exemple, un dels primers. És una defensa sense concessions de l'Antic Règim.

Així, cada època històrica ha construït la seva pròpia lectura sobre la guerra i el que l'envolta seguint els paradigmes historiogràfics vigents a cada moment. Però l'aportació de dades i informacions de Ferrer està sempre present. Com va assenyalar Antonio Elías de Molins, el 1898:

Mal comprendida ha sido esta obra, y no se ha hecho justicia a su mérito e importancia, a pesar de haber sido la base de cuántos trabajos se han escrito en Cataluña sobre la Guerra de la Independencia.

Veiem-ne sintèticament les etapes.

L'EPOPEIA DE LA HISTORIOGRAFIA ROMÀNTICA FINS A LES SÍNTESIS D'ADOLF BLANCH I D'ANTONI BOFARULL

A partir dels treballs de Ferrer i altres aportacions d'àmbit espanyol com la del conde de Toreno,³⁹ construeixen la imatge d'un poble unit que s'oposa a la invasió dels francesos en defensa dels valors tradicionals.

CRÍTQUES, DIVERGÈNCIES I NOUS ESTUDIS PARCIALS. LA INTERPRETACIÓ ROMÀNTICA TRADICIONALISTA GENERA REACCIONS EN TOTS ELS SECTORS QUE NO COMPARTEIXEN AQUESTA IDEOLOGIA

Això es fa especialment evident en la preparació de les commemoracions del centenari. Per exemple, el 1908, des de la premsa republicana catalana podem llegir com Gabriel Alomar enalteix la funció civilitzadora i modernitzadora de l'invasor, parla de «epopeia xenòfova» («era el trono y el altar lo que peligraba, no la patria», «la guerra antinapoleonica en nuestra patria fue principalmente de principios religiosos, y por ello se vió al Estado Eclesiástico ponerse al frente de los pueblos levantados en armas»⁴⁰). Aquesta visió des de les esquerres podia deixar completament desprestigiada l'aportació de Ferrer.

És a partir d'aquest moment que es veu la importància d'estudiar la Catalunya napoleònica, que exercí el govern del país durant prop de sis anys i, a més, força desconnectada del govern de Madrid. Un conjunt d'aportacions obren el camí en aquesta direcció: Pierre Conard, Georges Desdevises –aquest sobre la Junta resistent–, Frederic Camp, Carles Rahola des de Girona... Per entendre la situació historiogràfica, citem la valoració que en va fer el francès Pierre Conard:

39. CONDE DE TORENO, *Historia del Levantamiento, Guerra y Revolución de España*, Madrid, Imprenta de Don Thomas Jordan, 1835-1837, 5 vols.

40. Stéphane MICHONNEAU, *Barcelona: Memòria i identitat. Monuments, commemoracions i mites*, Vic, Eumo, 2001, pàg. 184-188.

Mais les sources utilisées restent les mêmes (Cabanes, Ferrer, le *Diario de Barcelona*, Saint-Cyr, quelquefois Lafaille); et Toreno tient souvent lieu de sorces. Les auteurs se répètent les uns les autres. On n'a guère ajouté à Blanch qui reste l'ouvrage fondamental. Les historiens catalans concentrent tout leur effort sur les événements militaires et sur quelques épisodes désavantageux pour les Français [...] L'histoire contemporaine reste en Catalogne un genre exclusivement littéraire, et le guerre de l'indépendance excite plutôt à l'éloquence qu'à la critique.⁴¹

El problema de l'obra de Conard és que només edità el primer volum i es limità a l'etapa Duhesme.

L'ACTUALITZACIÓ DE JOAN MERCADER DE 1949: *BARCELONA DURANTE LA OCUPACIÓN FRANCESA (1808-1814)*

Fins aquí, tot eren treballs parcials. Com explicava Frederic Camp, el 1920:

Mientras no se cuente con el trabajo sobre fuentes que la razón pide ha tiempo, no es posible pensar en un estudio general.

Tot estava a punt per a una posada al dia de l'obra de Ferrer, i aquesta fou la citada tesi doctoral de Joan Mercader i Riba, reconeguda amb el premi Menéndez Pelayo del CSIC l'any 1946. Com explica ell mateix:

La obra del padre Ferrer, rebosante pués de todo género de noticias, ya que su autor se propuso con ella escribir una historia vivida de la ciudad en los años de guerra, obliga al investigador moderno a una cuidadísima labor de selección y expurgo, fundado toda ella en un criterio riguroso de los hechos referidos y de las fuentes de información del autor.

Ell mateix en matisa les limitacions:

El españolismo apasionado que el padre Ferrer plasma en las páginas de su crónica tiene el interés de presentar-nos el reverso de la información afrancesada oficial del *Diario [de Barcelona]*, pero muchas veces también oscurece la veracidad en las noticias que relata, sobre todo cuando éstas no son fruto de la observación directa y se basan solamente en simples rumores callejeros (acciones de guerra, interioridades de los jefes intrusos...)⁴²

Però Mercader va més enllà: seguint les noves tendències historiogràfiques, incorpora els vessants social, religiós, cultural, institucional, econòmic... tot i les limitacions acadèmiques de l'època.

41. Pierre CONARD, *Napoleon et le Catalogne. La Captivité de Barcelona*, París, 1910, pàg. XXXV-XXXVI. Georges DESDEVEISES DU DEZERT, «La Junte Superieure de Catalogne», *Revue Hispanique*, LXXII (1910). Frederic CAMP, *Contribución al estudio de la administración de Barcelona por los franceses*, Barcelona, 1920. Carles RAHOLA, «La dominació napoleònica a Girona», *La Revista* (Barcelona), 50 (1922).

42. Joan MERCADER I RIBA, *Barcelona durante la ocupación francesa (1808-1814)*, Madrid, CSIC, 1949, pàg. 5.

LA NOVA POSADA AL DIA DEL MATEIX MERCADER, EL 1978: *CATALUNYA I L'IMPERI NAPOLEÒNIC*

L'obra de Mercader de 1949 suposa un nou punt d'arrencada que genera tot un reguitzell d'aportacions que l'aprofundeixen i la matisen: Rubió i Balaguer, Ferran Soldevila, Vicens Vives, Pierre Vilar, Núria Sales, Lluís Maria de Puig... A partir d'elles, Mercader elabora una nova posada al dia de la visió sobre la guerra amb una recerca exhaustiva a l'Archivo Histórico Nacional, a més de les fitxes que li facilità Núria Sales dels Archives Nationales o del Quai d'Orsay de París, que va partir de les recopilacions efectuades per Pierre Conard. El resultat és *Catalunya i l'imperi napoleònic* i una revisió a nivell espanyol del regnat de Josep Bonaparte.⁴³ Com que Mercader no es preocupa de fer escola, com fan altres historiadors, té poca repercussió pública.

GIRS, RETORNS I NOUS ENFOCAMENTS

A partir dels anys setanta, té lloc l'anomenat gir econòmic i social en els enfocaments historiogràfics, els quals també irrompen en l'estudi de la guerra napoleònica. L'element clau són les aportacions i síntesi de Josep Fontana. Destaquem el treball col·lectiu *La invasió napoleònica. Economia, cultura i societat*, editat el 1981; el treball conjunt de Josep Fontana i Ramon Garrabou de 1986 *Guerra y hacienda. La hacienda del gobierno central en los años de la Guerra de la Independencia (1808-1814)*; també *La crisis del Antiguo Regimen 1808-1833*, de Fontana; les aportacions d'Esteban Canales sobre la relació entre l'exèrcit i la població, així com les actituds dels diversos grups socials...

Ja cap els noranta, s'assisteix a un gradual retorn de la política –entesa com a exercici de poder– al centre del debat historiogràfic, la qual cosa porta a posar l'accent en dibuixar el personal que ocupa les institucions i moviments de l'època. Destaquen treballs com els de M. Àngels Pérez Samper sobre la Reial Audiència,⁴⁴ la tesi d'Antoni Moliner i Prada, de 1981, *Estructura, funcionamiento y terminología de las Juntas supremas provinciales en la guerra contra Napoleón: Los casos de Mallorca, Catalunya, Asturias y León*, i altres treballs; les aportacions de Maties Remisa i Verdagué, *Els catalans i el domini napoleònic*, de 1995, i *Polítics i militars a la Guerra del Francès (1808-1814)*, editat el 2008,⁴⁵ etcètera.

Paral·lelament, es van aplicant els diversos enfocaments de l'anomenada nova història, com la història de les dones, amb les aportacions d'Elena Fernández i García, Àngels Solà i Parera i altres, a partir de les primeres dades aportades per Ferrer i Blanch.⁴⁶ També, en el camp de les mentalitats i representacions detectem interessants treballs: la síntesi *El sueño de una nación indomable. Los mitos de la guerra de la independencia*, de Ricardo García Cárcel, de 2007, i altres. Tot això complementat amb nombrosos estudis d'àmbit local que enriqueixen la visió global del període, mentre utilitzen i aprofundeixen en les dades recollides per Ferrer.

43. Joan MERCADER I RIBA, *Catalunya i l'imperi napoleònic*, Barcelona, Abadia de Montserrat (Biblioteca Abad Oliba, 14), 1978; i José Bonaparte Rey de España, 1808-1813. *Estructura del Estado Español bonapartista*, Madrid, CSIC, 1983.

44. M. Àngels Samper, «La Real Audiencia de Cataluña durante la Guerra de la Independencia», *Pedralbes*, 2/2 (1982), pàg. 190 i ss.

45. Maties REMISA I VERDAGUER, *Els catalans i el domini napoleònic*, Barcelona, Abadia de Montserrat, 1995; i *Polítics i militars a la Guerra del Francès (1808-1814)*, Lleida, Diputació de Lleida, 2008.

46. Elena FERNÁNDEZ I GARCÍA, *Las mujeres en el inicio de la revolución liberal (1808-1823)*, tesi doctoral, Bellaterra, UAB, 2007.

LA RECUPERACIÓ DELS ORÍGENS

Arribats aquest punt i en el context del segon bicentenari, es retorna als orígens amb una anàlisi crítica que permet contextualitzar l'obra de Ferrer. Recuperem la biografia i el context personal de Ferrer, mentre Antoni Moliner reedita la *Barcelona cautiva*.